

Czesław Lasota, Andrzej Legendziewicz

Badania gotyckiej architektury Namysłowa Kościół parafialny miasta lokacyjnego

Kościół pw. Świętych Piotra i Pawła znajduje się na północno-wschodnim skraju miasta lokacyjnego, nieopodal średniowiecznego muru obronnego. Jest to gotycka, orientowana hala trójnawowa, sześcioprzęsłowa, o nawach zamkniętych od wschodu trójbocznie, nakryta dachem dwuspadowym, przechodzącym w wielopołaciowy w zasięgu wschodniego zamknięcia. Na jej osi, od zachodu, wznosi się siedmiokondygnacyjna wieża o planie kwadratu, zwieńczona hełmem barokowym. Również w okresie gotyckim powstały przylegające do hali kaplice i zakrystia. Od północy, gdzie wolne od przybudówek są skrajne przęsła hali, rozciągają się trójprzęsłowa zakrystia i trzy kaplice. Dach kaplic stanowi przedłużenie połączy dachu kościoła. Cztery kaplice południowe, zlokalizowane na długości jego trzech przęseł zachodnich, tworzą dwie bryły. Dwie wyższe kaplice zachodnie nakrywa dach trójspadowy, wschodnie zaś pulpitowy, założony na przedłużeniu połączy dachu hali. Po stronie południowej kościoła także znajduje się kruchta neogotycka (ryc. 1).

Elewacje wszystkich założeń gotyckich są wyeksponowane w wątku ceglany, jednowozówkowym, w różnym stopniu zabrudzonym i reperowanym w XIX–XX w. Podział hali na część prezbiterialną i laicką sygnalizuje od zewnątrz skarpa przekątna, widoczna na jej styku ze ścianą wschodnią szeregu południowego kaplic. Część prezbiterialną, u dołu z cokołem i gzymsem okapowym na poziomie parapetów okien, u góry z fryzem ząbkowym i płyciną, wspierają skarpy. Jej ostrołuczne, rozglifione okna wypełniają kamienne maswerki neogotyckie. Tynkiem w elewacjach części prezbiterialnej hali są zaakcentowane ościeża i podłucza okien, naczółki trójkątnych zwieńczeń uskoków skarp oraz płycina fryzu. Zachodnie naroża kościoła wzmocniają skarpy przekątne. Zwieńczenie ścian zamykających z tej strony nawy boczne tworzą dochodzące do wieży gzymisy i szczyty, z których południowy dekorują ostrołuczne, otynkowane blendy. Na wolnym od

kaplic zachodnim skraju elewacji północnej znajduje się ostrołuczne, rozglifione okno o otynkowanych ościeżach, oszklone współcześnie, pod którym widnieje dolna partia zamurowanego, starszego otworu okiennego. W zwieńczeniu tego odcinka elewacji występuje płycina pokryta tynkiem. Krawędź cokołu obiegającego trzy wolne od przybudówek odcinki elewacji zachodniego przęsła hali występuje na obecnym poziomie terenu lub nieznacznie wyżej.

Przyziemie wieży jest otwarte na północ i południe ostrołuczными arkadami. Mur wypełniający arkadę zachodnią ma w płaszczyźnie elewacji trzy wnęki nakryte łękami odcinkowymi. Z przyziemia wieży, nakrytego sklepieniem krzyżowo-żebrowym, do kościoła prowadzi kamienny portal neogotycki. W wystroju jej elewacji zaznaczają się trzy strefy przedzielone gzymsem i tynkowymi opaskami, z których górne są rozczłonkowane otynkowanymi blendami o różnej wysokości i formie nakrywających je łęków (ryc. 2). Wnętrze wieży nad przyziemem oświetlają okna szczerlinowe, z wyjątkiem ostatniej kondygnacji zawierającej otwory ostrołuczne.

Zakrystia, ze skarpą przekątną w narożu północno-wschodnim, ma okna ostrołukowe, z krawędziach profilowanych, wykonanych z kształtek ceramicznych. W zwieńczeniu jej elewacji północnej znajdują się dwie otynkowane płyciny przedzielone gzymsem ceglany. Zwnifikowane elewacje kaplic rozciągających się na zachód od zakrystii, z cokołem o krawędzi tuż nad obecnym poziomem terenu, mają okna ostrołuczne, z kamiennymi maswerkami i glifami pokrytymi tynkiem. O takich samych cechach są okna kaplic, z obiegającym je ceglany cokołem, przylegających do hali od strony południowej. Kaplica wschodnia ma dwa okna, z których znajdujące się w elewacji południowej oparte jest na gzymisie. Pod okapem dachu nakrywającego ją i sąsiednią biegnie otynkowana płycina. W elewacji południowej dwukondygnacyj-

Ryc. 1. Widok kościoła od południowego wschodu

Fig. 1. The church viewed from the south-east

Ryc. 2. Widok wieży od południowego zachodu

Fig. 2. The tower viewed from the south-west

nej kaplicy zachodniej, oskarpowanej w narożu północno-zachodnim, widać zamurowany portal ostrołuczny, o profilowanych krawędziach wykonanych z cegieł. Do kaplicy tej od zachodu przylega aneks zawierający wejście prowadzące na jej piętro, poprzedzone schodami zewnętrznymi. W elewacji kaplicy nad aneksem jest zamurowane okno rozglifione, ostrołuczne. W dolnej partii

aneksu i skarpy znajdują się dwie wnęki ze sklepieniami ostrołucznymi i profilowanymi krawędziami.

Wnętrze hali na część prezbiterialną i laicką dzieli gury międzyprzęsłowe, oparte na filarach dłuższych od pozostałych. Ściany rozczłonkują lizeny spięte ostrołuczными łękami oraz blendy, w tym niższe, stanowiące zamurowane okna nad ostrołuczными arkadami wprowadzającymi do kaplic i wyższe na granicy z zakrystią. Filary arkad międzynawowych, z lizenami od strony naw, są o planie wydłużonego ośmioboku. Nawę środkową nakrywają sklepienia gwiaździste, wszystkie w części laickiej i jedno w prezbiterialnej, bez żeber przekątnych (ryc. 3, 4). Część prezbiterialna hali wyróżnia się bogatym profilowaniem krawędzi filarów i łęków arkad międzynawowych, a także repertuarem form oraz dekoracji rzeźbiarskiej wsporników i zworników sklepień. Wejścia do cylindrycznych klatek schodowych prowadzących na strych kościoła, znajdujące się w ścianach zamykających nawy boczne, od wschodu nakrywają łęki półkoliste. Nad ostrołukowym wejściem do zakrystii widnieje data 1526. Wnętrze hali jest otynkowane, z wyjątkiem dolnych partii ścian wyeksponowanych w wątku ceglany. Z gotyckiego charakteru jej wnętrza wylamuje się chór muzyczny, zlokalizowany w przeszle zachodnim nawy środkowej i południowej.

Zakrystię zamykają od góry 3 pola sklepień krzyżowych, w tym środkowe bez żeber. Dwa sklepienia krzyżowo-żebrowe znajdują się w kaplicach skrajnych szeregu północnego, w środkowym zaś występuje sieciowy układ żeber. Zworniki i część wsporników w kaplicy wschodniej, z jedną ścianą trójboczną, dekorują płaskorzeźby. Parter dwukondygnacyjny kaplicy zachodniej szeregu południowego zasklepia koleba, a piętro ma strop. Pierwszą i trzecią kaplicę tego szeregu, licząc od wschodu, nakrywają sklepienia rodzaju trójpodporowego, z niektórymi zwornikami i wspornikami płaskorzeźbionymi, natomiast w znajdującej się między nimi jest sklepienie gwiaździste.

Ryc. 3. Wnętrze nawy południowej kościoła
Fig. 3. Interior of the south aisle

Ryc. 4. Wnętrze nawy środkowej kościoła
Fig. 4. Interior of the nave

Pierwszą pisaną wzmiankę o Namysłowie zawiera dokument z 1233 r., w którym wspomniano o Idzim (Egidius) kapelanie z Namysłowa (de Namizlov), [9, t. 2, nr 33]. Duchowny ten był związany z ośrodkiem przedlokacyjnym, nazywanym w późniejszych źródłach Starym Miastem i Starym Namysłowem. Data utworzenia miasta lokacyjnego – na drugim brzegu Widawy, w odległości około 3 km od wcześniejszego centrum osadniczego – w świetle źródeł pisanych nie rysuje się przejrzysto, ze względu na ich charakter i podejrzenia co do autentyczności. Oryginały dokumentów nie zachowały się. Ich treść jest znana z dziewiętnastowiecznych streszczeń kopii sporządzonych w XIV–XV w., dziś zaginionych i nowożytnych transumptów. Według Winfrieda Irganga, autora najnowszego wydania dokumentów śląskich, akt z 1270 r. mówiący o sprzedaży sądu wójtowskiego przez księcia Henryka IV Ulrykowi z Kowalowic (Kowelwicz) jest fałszyfikatem, z tym że fałszerz mógł się opierać na prawdziwym dyplomie [9, t. 4, nr 447]. O lokacji Namysłowa przed 1278 r. można wnioskować na podstawie dokumentów z datą tegoż roku. Dyplom datowany na 23 VII, być może częściowo podfałszowany, informuje o zamianie dokonanej przez księcia Henryka IV z Thammo zwanym Quazem, który zrezygnował z dziedzicznego sędziostwa miasta Namysłowa (*iudicium civitatis Namslav*) razem z całym należnym do tego urzędu uposażeniem, w zamian za co panujący nadał mu wieś Stary Namysłów (*villam antiqu-*

am Namslav), [9, t. 4, nr 337]. Drugi akt, zdaniem Irganga przypuszczalnie później sfałszowany, 17 VI wystawił Thammo, osadzając chłopów na Starym Mieście (*in antiqua civitate*), [9, t. 4, nr 330]. W trzecim dokumencie z 1278 r., wystawionym przez krzyżowców z Czerwoną Gwiazdą we Wrocławiu, jako świadek jest wymieniony Dytryk, proboszcz z Namysłowa (*Theodoricus plebanus de Namslavia*), [9, t. 4, nr 326]. W tym samym czasie był związany z Namysłowem inny przedstawiciel kościoła o imieniu Dytryk, który działał w otoczeniu księcia i zawiadywał parafią staronamysłowską. W dyplomach wydanych przez księcia Henryka IV w latach 1278 i 1279 został on wymieniony na liście świadków, jako kapelan księżęcy z Namysłowa [9, t. 4, nr 337, 364]. Tenże Dytryk (*Theodoricum de Antiquo Namizlov*) w okresie sporu Henryka IV z biskupem Tomaszem II znalazł się na drugim miejscu listy proboszczów ekskomunikowanych w 1286 r. [9, t. 5, nr 262, 264]. W ponowionej rok później ekskomunice wśród ukaranych proboszczów zostali wymienieni Dytryk ze Starego Namysłowa (*Antiquo Namzlow*) i Dytryk z miasta Namysłowa (*de civitate Namzlow*), [9, t. 5, nr 354].

Źródła pisane, dotyczące budownictwa kościoła gotyckiego, stanowią nieliczne zapiski kronikarskie. Za wiarygodne można uważać informacje zawarte w kronice napisanej przez Jana Frobena, mającego wykształcenie akademickie, który spisał dzieje Namysłowa od 1347 do

Ryc. 5. Widok kościoła od południa wg ryciny Wernhera wykonanej około 1750 r.

Fig. 5. View of the church from the south according to a drawing by Wernher, from around 1750

Ryc. 6. Fragment szczytu prezbiterium kościoła z ostatniego dwudziestolecia XIII–początku XIV w. Widok od zachodu

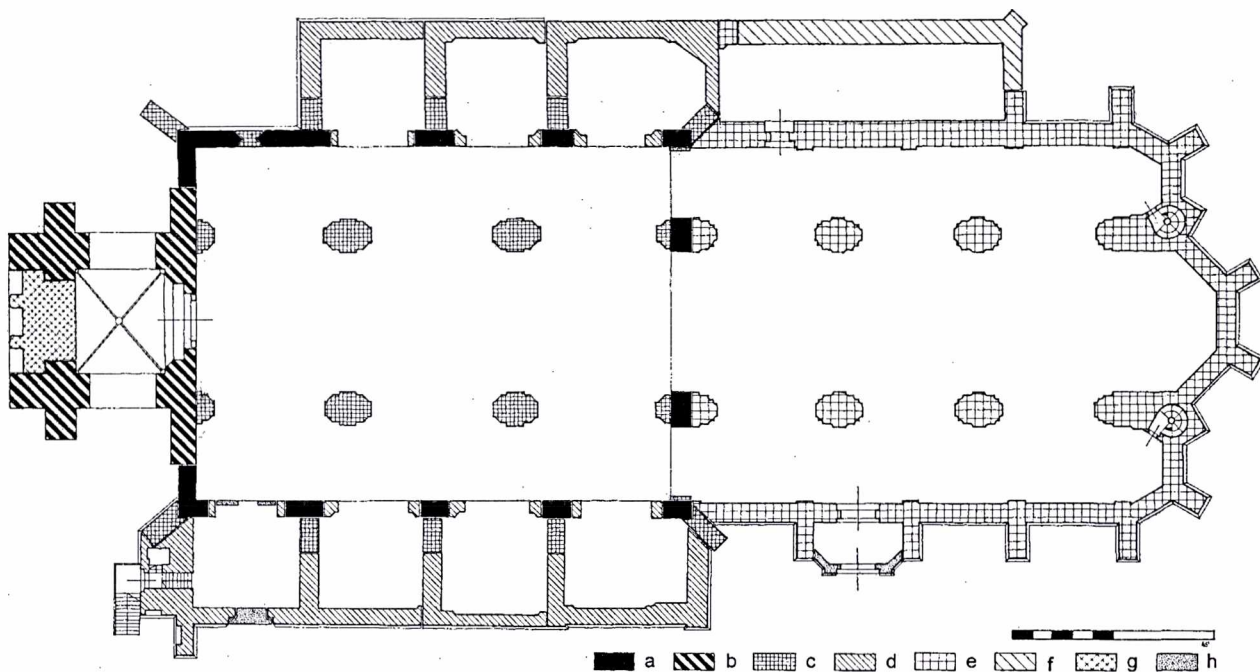
Fig. 6. Fragment of the presbytery's gable from the last twenty years of the 13th–beginning of the 14th c. View from the west

Ryc. 7. Zamurowane okno w ścianie południowej korpusu z zachowanymi laskami podziału, fragmentem tynku w podłuczcu i śladem dachu pograżonego kaplicy

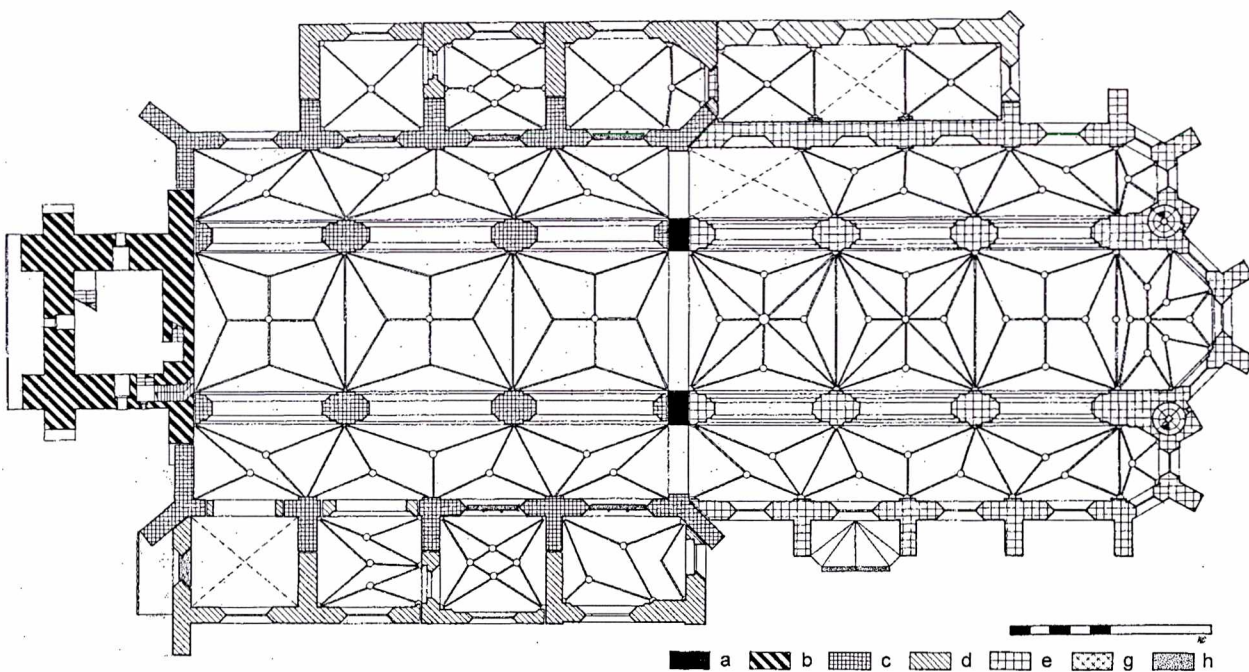
Fig. 7. Walled up window in the south wall of the church with surviving dividing mullions, a fragment of plaster in the underarch and a trace of the sunken chapel roof

Ryc. 8. Rzut przyziemia kościoła z rozwarstwieniem murów: a) korpusu bazylikowego z ostatniego dwudziestolecia XIII–początku XIV w., b–e) z 1. połowy XV w.; (b) wieży, c) korpusu halowego, d) kaplic, e) prezbiterium halowego i zakrystii), f) z 1496 r., g) zakrystii z 1526 r., h) nowożytnie

Fig. 8. Plan of the ground floor of the church with walls' stratification: a) body of the basilica from the last twenty years of the 13th–beginning of the 14th c., b–e) walls from the 1st half of the 15th c. (b) of the tower, c) hall body, d) chapels, e) hall presbytery and sacristy), f) from 1496, g) sacristy walls from 1526, h) contemporary walls

Ryc. 9. Rzut kościoła na wysokości okien z rozwarstwieniem murów: a) korpusu bazylikowego z ostatniego dwudziestolecia XIII–początku XIV w., b–e) z 1. połowy XV w. (b) wieży, c) korpusu halowego, d) kaplic, e) prezbiterium halowego i zakrystii), g) zakrystii z 1526 r., h) nowożytnie

Fig. 9. Projection of the church at window height with wall stratification: a) body of the basilica from the last twenty years of the 13th–beginning of the 14th c., b–e) walls from the 1st half of the 15th c. (b) of the tower, c) hall body, d) chapels, e) hall presbytery and sacristy), g) sacristy walls from 1526, h) contemporary walls

1510 r. Autor kroniki był pisarzem miejskim i notariuszem w latach odpowiednio 1495–1503 i 1509–1510, a więc współczesnym świadkiem wydarzeń związanych z kościo-

łem u schyłku okresu gotyckiego [6, s. 5]. Z kroniki Fro-bena i kontynuujących ją późniejszych zapisów czerpał pastor W. Liebich, publikując własną w 1862 r. [12]. We-

dług kroniki Froben: 1405 r. – rozpoczęto budowę od podstaw wieży kościoła [6, k. 11], 1483 r. – zostały spalone wszystkie domy, wieże, kościoły, klasztory i strażnice [6, k. 121, v.–122]¹, 1485 r. – kościół ledwie do służby Bożej został przygotowany [6, k. 122], 1493 r. – poświęcenie kościoła przez biskupa Jana [6, k. 130], 1495 r. – odbudowano sklepienie w środku kościoła, od wieży do Pasji [6, k. 131]. Wszystkie te informacje, niektóre zapewne przez siebie zinterpretowane, przytoczył Liebig, zamieszczając jeszcze dwie inne, mianowicie o rozpoczęciu budowy kościoła w 1401 r. i wybudowaniu zakrystii w 1526 r., wraz ze stojącymi w tym miejscu kaplicami [12, s. 51, 52, 98–100, 103]. Jedynym przekazem ikonograficznym, ukazującym nieistniejące formy gotyckie w zabudowie kościoła jest rysunek sporządzony przez Friedricha B. Wernhera w połowie XVIII w. (ryc. 5).

Pierwsze opracowania kościoła ukazały się w XIX w. Paul Wernicke sporządzając jego opis w aspekcie stanu zachowania wspominał, że był budowany od 1401 r.; ceglane ściany są w dobrym stanie i w oknach znajdują się ceramiczne maswerki [17, s. 170–171]. Hans Lutsch w katalogu zabytków sztuki Śląska przytoczył opis kościoła, datując początek budowy na 1401 r. Odbudowę po pożarze w 1483 r. umiejscowił w latach 1485–1492, pojawienie się kaplic – w XVI w. [13, s. 501]. Kolejne opracowania, w tym pierwsze poruszające zagadnienie procesu budowy kościoła, powstały w latach 30. i 40. XX w. Kurt Degen, w wydanej przez zespół autorów monografii zabytków powiatu namysłowskiego stwierdził – opierając się na analizie murów – że budowa kościoła postępowała z zachodu na wschód, od wieży, której realizację w 2 etapach rozpoczęto w 1405 r. Równoległą inwestycję od jakiegoś czasu stanowiła zachodnia część kościoła o zasięgu trzech przęseł, wyodrębniona ze wschodniej gurtami i występującymi w ich linii skarpami przekątnymi. Wieża i trzy przęsła zachodnie mogły być ukończone do 1441 r. Wschodnią część kościoła i wszystkie kaplice wzniesiono po pożarze w 1483 r., do roku 1493 [4, s. 139–141]. Ustalenia Degena poddał krytyce Kurt Bimler, uważając m.in., że część wschodnia i kaplice zostały datowane o sto lat za późno. Zdaniem Bimlera istniejący kościół powstał około 1370 r., z wykorzystaniem w trzech od zachodu przęsłach ścian obwodowych korpusu starszej budowli, mianowicie hali czteroprzęsłowej, bez skarp. Budowę wieży w 2 etapach rozpoczęto w 1401 lub 1405 r. Po pożarze w roku 1483 najpierw odbudowano część prezbiterialną kościoła, konsekrowaną 10 lat później, a w 1495 r. sklepienia gwiaździste nawy środkowej w zasięgu trzech przęseł zachodnich, o zmodyfikowanym układzie żeber, bez przekątnych. Budowa kaplic przebiegała od połowy XIV w. do 1483 r. Pozostałości korpusu halowego Bimler dopatrywał się w elewacji zachodniej, po obu stronach wieży i na niezastłoniętym kaplicami skraju północnej wskazując, że występują w nich cegły o wymiarach niespotykanych w innych ścianach i skarpy przekątne są dobudowane. Datowanie istniejącego kościoła badacz ten oparł na podobieństwie jego formy i detalu architektonicznego do kilku świątyń wrocławskich i fary pw. Świętych Piotra

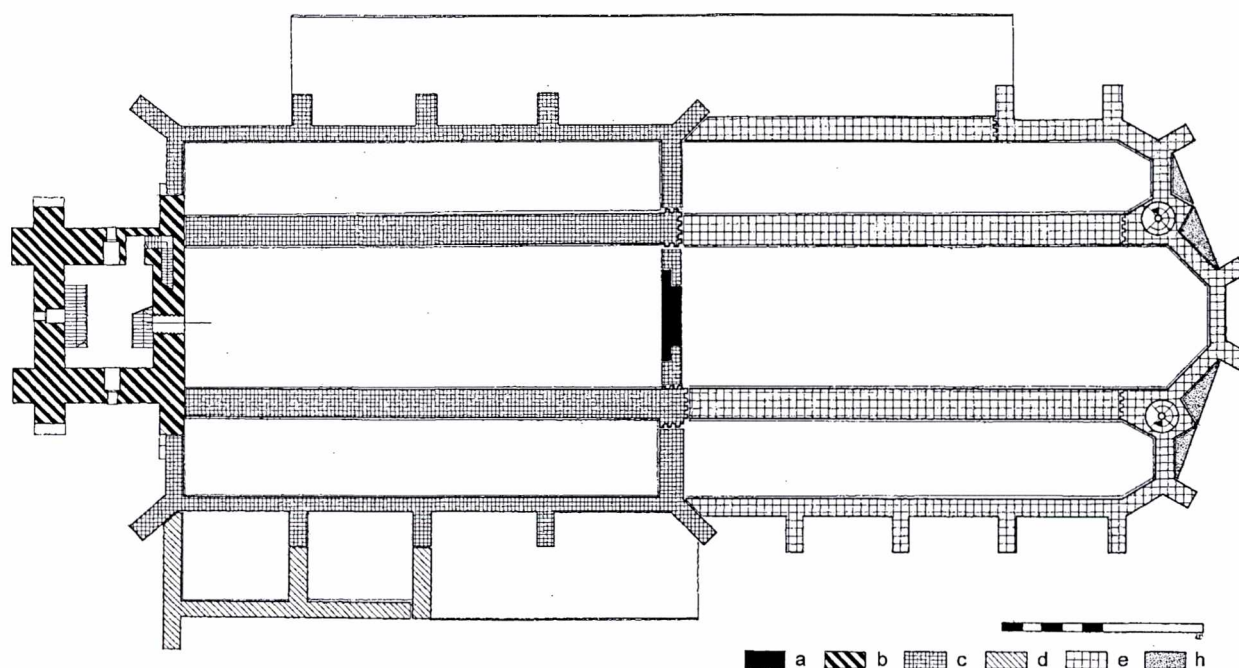
i Pawła w Legnicy, uznając za budowniczego wszystkich tych założeń Piotra z Halle. Z budowniczym tym identyfikował mistrza Piotra, który według źródła kronikarskiego wznosił ratusz w Namysłowie w latach 1374–1378, ze sklepieniem trójpodporowym w jednej z sal na piętrze [2, s. 22, 23, 59–65].

Większość piszących o kościele w 2. połowie XX w. opowiedziała się za wcześniejszymi ustaleniami, dotyczącymi etapów jego budowy i datowania. Hans Tintelnot za początkową datę prac budowlanych podał 1405 r. [16, s. 121, 122]. Izabela Galicka i Hanna Sygietyńska, autorki katalogu zabytków powiatu namysłowskiego, przytoczyły w skróconej wersji sformułowania Degena, jak również wykonany przez tego badacza opis kościoła [7, s. 32–35]. Zdaniem Mariana Kutznera fara w Namysłowie z XV w. (1405–1493) należy do grupy założeń nawiązujących cechami formalnymi do architektury Śląska z poprzedniego stulecia [11, s. 232–234]. Do datowania kościoła przez Bimlera przychyliła się Danuta Hanulanka, rozpatrująca sklepienia późnogotyckie na Śląsku [8, s. 59–63]. Uczyniła to również Małgorzata Niemczyk, umiejscawiając budowę części prezbiterialnej na 2. połowę XIV w., kaplic zaś w jednym miejscu pracy pod koniec tego stulecia, a w drugim około 1370 r. [14, s. 41–43, przyp. 33]. Badania murów kościoła, przeprowadzone przez Hannę Kozaczewską-Golasz, były podporządkowane kwestii jego wcześniejszego założenia, którego relikty dostrzegł Bimler. Założenie to – według autorki badań – stanowiło pierwotny kościół miasta lokacyjnego, wzniesiony w latach 30. XIII w., o korpusie bazylikowym, trójnawowym, czteroprzęsłowym, nawach bocznych zamkniętych od wschodu absydami. Pozostałości tego korpusu tworzą dolne partie ścian obwodowych 3 zachodnich przęseł hali, zbudowane – w odniesieniu do ściany północnej w wątku gotyckim (jednowozówkowym), południowej zaś w wendyjskim (dwuwozówkowym). Na zamknięcie naw bocznych absydami wskazują półfilary występujące na linii arkad dzielących w poprzek halę na 2 części, ścięte później do profilu gotyckiego. O układzie bazylikowym świadczy zachowany fragment wąskiego okna ściany północnej, widoczny pod parapetem, oświetlającego zachodnie przęsło hali. Ściana północna o wątku gotyckim powstała później, co dowodzi, że bazylikę realizowano etapami [10, s. 24–25, ryc. 26]. Opracowana przez Kozaczewską-Golasz rekonstrukcja korpusu bazylikowego została uwzględniona w dziele poświęconym architekturze romańskiej w Polsce [15, s. 173, 174]. Autorzy katalogu gotyckiej architektury w Polsce wykoncypowali, że istniejący kościół wzniesiono w 3 etapach. W latach około 1370–1380 zaczęto budowę wieży i postawiono ściany obwodowe korpusu. W okresie około 1380–1400 pojawiło się prezbiterium, a około 1400–1411 zbudowano filary, sklepienia korpusu i zapewne kaplice [1, s. 162].

Dokonane przez nas badania kościoła polegały na analizie elewacji, murów wychodzących nad sklepienia hali i wyeksponowanych w cegle w przyziemiu jej wnętrza oraz kaplic, w aspektach technologii budowy i połączeń w węzłach. Niedostępne partie elewacji hali na poziomie strychów kaplic i zakrystii zostały rozpoznane w 2002 r., w trakcie prowadzonego remontu dachów. Najogólniej

¹ Stosowane skróty oznaczają: k. – kronika, v. – wiersz.

Ryc. 10. Rzut kościoła nad sklepieniami: a) relikw szczytu prezbiterium kościoła z ostatniego dwudziestolecia XIII–początku XIV w., b–e) z 1. połowy XV w. (b) wieży, c) korpusu halowego, d) kaplic, e) prezbiterium halowego i zakrystii, h) nowożytnie

Fig. 10. Projection of the church above the vaulting: a) relic of the presbytery's gable from the last twenty years of the 13th–beginning of the 14th c., b–e) walls from the 1st half of the 15th c. (b) of the tower, c) hall body, d) chapels, e) hall presbytery and sacristy, h) contemporary walls

rzecz ujmując, badania te weryfikują niektóre z dotychczasowych ustaleń dotyczących kościoła wcześniejszego od hali oraz rzucają nowe światło na przebieg jej budowy, a także kaplic i wieży.

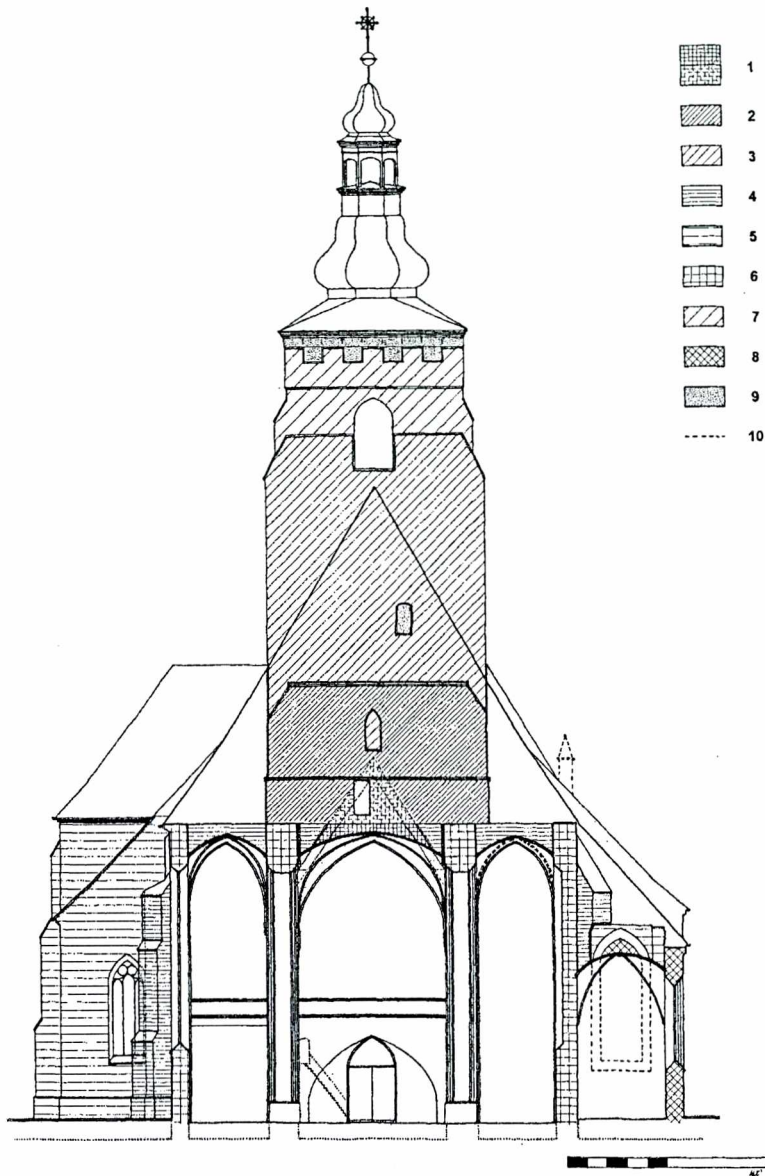
Występujące w murach hali relikty wcześniejszego kościoła wskazują, że składał się on z jednoprzestrzennego prezbiterium z zakrystią po stronie północnej i bazylikowego korpusu trójnawowego, zapewne czteroprzęsłowego, bez skarp. Nad sklepieniami, na linii gurtu rozdzielającego w nawie środkowej jej część kapłańską od laickiej, jest zachowany pokaźny fragment szczytu, o cechach wskazujących, że powstał on w trakcie realizacji prezbiterium (ryc. 6, 10, 11). Szczyt zbudowano z cegieł o wymiarach $25,8\text{--}27,4 \times 12,2\text{--}12,8 \times 8,5\text{--}9,5$ cm, układając je w wątku jednowozówkowym. Jego lico zachodnie ma spoiny starannie uformowane, trójkątne w przekroju, podcięte. W licu wschodnim natomiast, z odsadką do oparcia belek krokwi więźby dachu, spoiny zostały tylko zagładzone. Rozwiązania te świadczą niewątpliwie, iż szczyt ograniczał strych budowli rozciągającej się w kierunku wschodnim. O lokalizacji zakrystii po stronie północnej prezbiterium wnioskujemy na podstawie stwierdzonych etapów budowy części wschodniej hali. Pozostałością bazylikowego korpusu są dolne partie ścian obwodowych w zasięgu trzech zachodnich przęseł hali (ryc. 8, 12), zbudowane z cegieł o wymiarach $26\text{--}27 \times 12,5\text{--}13,4 \times 10,8\text{--}11,5$ cm, ułożonych w wątku jednowozówkowym, kowadelkowym. Cegły o takim formacie nie występują w innych murach istniejącego kościoła. Mury bazyliki w jego elewacjach – zachodniej z obu stron wieży i zachodnim skraju północnej – wyróżniają się również kolorystyką cegieł, ciemnoczerwonymi wozówkami i czarnymi główkami, wieloma z wysiękiem szklawa. Mury te sięgają do

wysokości około 4,8 m. Na zachodnim skraju elewacji północnej hali, pod oknem, występuje dolna, zamurowana część okna bazyliki, rozglifionego, szerokości 1,1 m. Parapet zamurowanego otworu jest na wysokości 1,85 m od sfazowanej krawędzi cokołu, znajdującej się na obecnym poziomie terenu. Ekspozycja w wątku ceglany relikw bazyliki wewnątrz kościoła obejmuje przyziemia filarów arkad wprowadzających do kaplic i ściany północnej w zasięgu przęsła zachodniego, z zamurowaną dolną partią okna. W filarze dźwigającym arkady wprowadzające do kaplic zachodnich szeregu południowego, w niektórych warstwach cegieł występują ułożone obok siebie dwie wozówki. Badania nasze wyjaśniły, że układ dwóch wozówek powstał na styku uciętej ściany bazyliki z dobudowaną krawędzią arkady kaplicy.

We Wrocławiu, przodującym ośrodku budownictwa ceglano na Śląsku, wiązanie jednowozówkowe cegieł zaczęło się upowszechniać w ostatnim dwudziestoleciu XIII w., wypierając dotychczas stosowane dwuwozówkowe [3, s. 265]. Skromna bazylika nakryta pułapem, oświetlona wąskimi oknami, mogła być wzniesiona najpóźniej na początku XIV w. Jest prawdopodobne, że przez jakiś czas funkcjonowało samo prezbiterium, na którego wcześniejszą realizację wskazują cechy zachowanej części jego szczytu, ze starannie uformowanymi spoinami od strony korpusu i tylko zagładzonymi po stronie wschodniej. Wymiary cegieł w pozostałości tego szczytu różnią się zdecydowanie od użytych do budowy bazyliki.

Proces realizacji założeń istniejącego kościoła został zapoczątkowany budową oskarpowanej wieży. W pierwszym etapie powstała jej dolna część o czterech kondygnacjach, do wysokości około 22 m. Granicę w elewacjach między dwoma etapami budowy wieży wyznacza spoina

Ryc. 11. Rozwarstwienie murów kościoła w przekroju przez prezbiterium i zakrystię z widokiem na korpus, wieżę i kaplice: 1 – relikw szczytu prezbiterium kościoła z ostatniego dwudziestolecia XIII–początku XIV w., 2–5 – mury z 1. połowy XV w. (2 – I etap budowy wieży, 3 – II etap budowy wieży, 4 – korpus, 5 – kaplica), 6 – prezbiterium, 7 – mur nadbudowy wieży z 1483–1495 r., 8 – mury zakrystii z 1526 r., 9 – mur nowożytny, 10 – rekonstrukcje

Fig. 11. Stratification of the church walls in a section through the presbytery and sacristy with a view of the church body, tower and chapels: 1 – relic of the church gable from the last twenty years of the 13th–beginning of the 14th c., 2–5 – walls of the 1st half of the 15th c. (2 – first stage of tower building, 3 – second stage of tower building, 4 – church body, 5 – chapels), 6 – presbytery, 7 – tower superstructure wall from 1483–1495, 8 – sacristy walls from 1526, 9 – contemporary wall, 10 – reconstructions

grubsza od pozostałych, o układzie poziomym w ścianach i ukośnym w płaszczyznach bocznych skarp (ryc. 2, 8, 11–13).

Wznosząc, po wyburzeniu środkowej partii ściany zachodniej bazyliki, dolną część wieży, naroża zachodnie wzmocniono parami skarp z jednym uskokiem na granicy między przyziemem a I piętrzem, z naroży wschodnich natomiast wysunięto na linii ściany zachodniej kościoła po jednej skarpie dwuuskokowej. Kondygnację przyziemia otwarto trzema ostrołuczными arkadami i nakryto sklepieniem krzyżowo-żebrowym, z żebrami o profilu gruszkowatym, wspornikami w kształcie głów i kolistym zwornikiem z płaskorzeźbą Weraikonu. W elewacjach pięter utworzono po jednej osi okien szeliniowych, umiejscowionych od strony wnętrza wieży we wnękach, na I i II piętrze sięgających do podłogi. Wyjątek stanowi okno ostrołukowe I piętra elewacji południowej. Czwarta kondygnacja została wyodrębniona opaską tynkową i gzymsiem utworzonym z warstwy cegieł ułożonych główkami, a także zaakcentowana ostrołukowymi, otynkowanymi blendami. W ścianie wieży od strony kościoła zachował się gzyms zamykający od góry czwartą kondygnację, o pro-

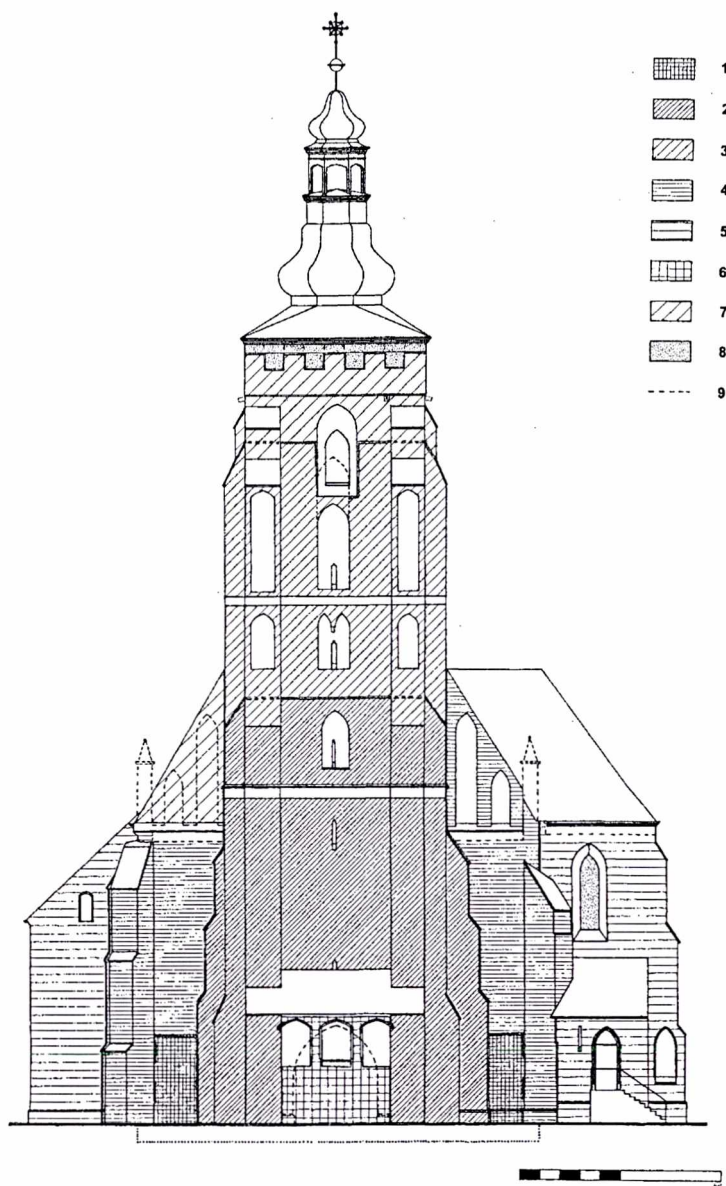
filu analogicznym do biegnącego niżej. Na jej osi znajduje się okno o lokalizacji odpowiadającej blendom w elewacjach, zamurowane w okresie gotyckim. Strop I piętra wieży oparto na kamiennych wspornikach. Belki stropów wyższych kondygnacji umocowano w ścianach. Górną partię schodów prowadzących z kościoła na I piętro i z tegoż na II założono w grubości ścian. Dolną część wieży wymurowano z cegieł o wymiarach 27,2–28,5 × 11,5–12,8 × 8,7–9,7 cm, układając je w wątku jednowózówkowym. W elewacjach zastosowano wątek dwubarwny, z ciemnymi główkami. Uogólniając kwestię pierwszego etapu budowy wieży można pokusić się o stwierdzenie, że był realizowany program budowlany, która miała mieć część górną o planie ośmioboku, dostosowaną do bazyliki. Wskazują na to: wyróżnienie ostatniej kondygnacji w elewacjach, lokalizacja w niej okna ostrołukowego od strony kościoła i zakończenie skarp, sygnalizowane przez grube, ukośnie biegnące spoiny na ich płaszczyznach bocznych.

Wzniesione w drugim etapie dwie następne kondygnacje wieży uzyskały bogatą artykulację elewacji, również dwubarwnych, z wypalonymi na kolory ciemne główka-

Ryc. 12. Rozwarstwienie elewacji zachodnich kościoła, wieży i kaplic: 1 – mury korpusu bazylikowego z ostatniego dwudziestolecia XIII–początku XIV w., 2–5 – mury z 1. połowy XV w. (2 – pierwszego etapu budowy wieży, 3 – drugiego etapu budowy wieży, 4 – korpusu halowego, 5 – kaplica), 6 – mury szczytu północnego korpusu i nadbudowy wieży z 1483–1495 r., 7 – mur z 1496 r., 8 – mury nowożytny, 9 – rekonstrukcje

Fig. 12. Stratification of the west elevations of the church, tower and chapels: 1 – basilica body walls from the last twenty years of the 13th–beginning of the 14th c. 2–5 – walls from the 1st half of the 15th c. (2 – first stage of tower building, 3 – second stage of tower building, 4 – church body, 5 – chapels), 6 – tower superstructure walls from 1483–1495, 7 – sacristy walls from 1496, 8 – contemporary walls, 9 – reconstructions

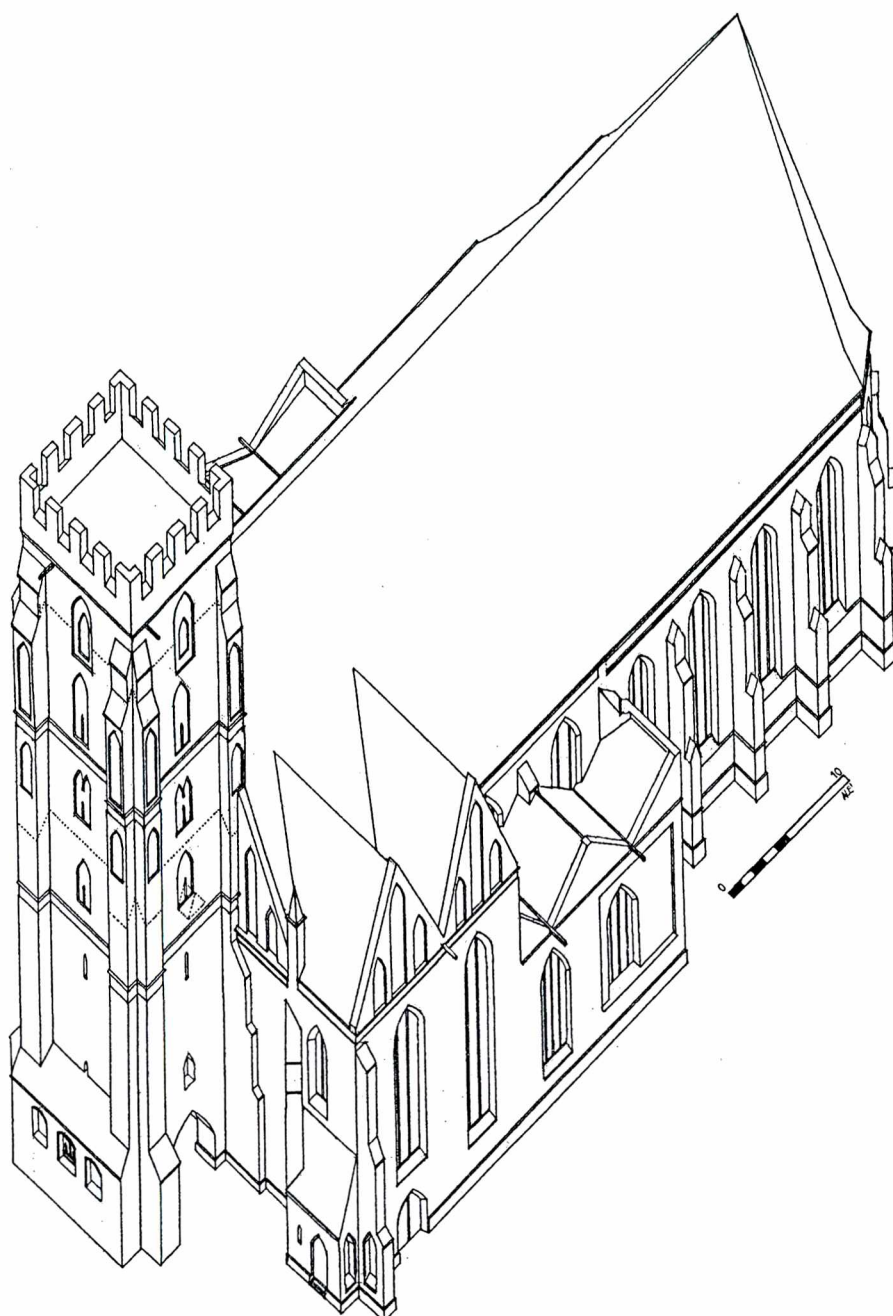

mi. Kondygnacje te zostały rozgraniczone opaską tynkową i rozcłonkowane blendami o zróżnicowanej formie i wysokości, utworzonymi na osi ścian i w skarpach. Ostrołukowe blendy na osi ścian, przecięte oknami szczelinowymi, wyróżniono od mieszczących się w skarpach, w wypadku ostatniej kondygnacji wysokością, znajdujących się niżej – dwoma sklepieniami. Na ostatniej kondygnacji powstały blendy wyższe, w skarpach nakryte łękami odcinkowymi. Tutaj, w ścianie od strony kościoła pojawiło się okno. Rozpatrując kompozycję wystroju elewacji wieży w aspekcie drugiego etapu budowy można zauważyć, że zastosowane rozwiązanie polegało na utworzeniu 3 stref rozgraniczonych gzymsem i opaskami, z nasileniem artykulacji blendami idącym ku ostatniej kondygnacji. O charakterze obronnym wieży, zlokalizowanej blisko muru chroniącego miasto, świadczą okna szczelinowe. Wieńczył ją prawdopodobnie krenelaż, tak jak po przebudowie przeprowadzonej w końcu XV w.

Drugą inwestycją w procesie realizacji założenia istniejącego kościoła stanowił korpus halowy, o trzech nawach i tyłuż przęsłach, wzmocniony skarpami dwuuskokowymi, przekątnymi na narożach (ryc. 6–12). Jego ściany ob-

wodowe powstały w wyniku podwyższenia zachowanych murów bazyliki. Dolne części skarp zostały połączone z zaadaptowanymi ścianami bazyliki za pomocą wykonanych w nich wycięć, widocznych w przekątnych skarpach zachodnich i prostopadłych, wyeksponowanych w cegle, w przyziemiu wnętrza kaplic. Nadbudowując pozostawione mury bazyliki, wiązano skarpy ze ścianami. Rozpoznane węzły murów nad sklepieniami kościoła sugerują, że budowę nowego korpusu zaczęto od postawienia arkad międzynawowych. Na wschodnich zakończeniach murów, opartych na arkadach w zasięgu trzech przęseł zachodnich kościoła występują strzepia zwrócone na północ, południe i wschód. Strzepia skierowane na północ i południe zostały użyte do połączenia z górnymi partiami ściany wschodniej naw bocznych korpusu halowego i z murem stanowiącym nadbudowę szczytu prezbiterium poprzedniego kościoła. Strzepia wysunięte na wschód świadczą o zamiarze podwyższenia ścian tego prezbiterium, w którym, jak można sądzić, była sprawowana liturgia podczas realizacji nowego korpusu. Budowa filarów i podwyższenie ścian obwodowych bazyliki przebiegały po wzniesieniu dolnej części wieży, na co wskazuje stwierdzone dobu-

Ryc. 13. Rekonstrukcja kościoła z końca XV w. w widoku od południowego zachodu. Linią kropkowaną zaznaczono etapy budowy wieży

Fig. 13. Church reconstruction from the end of the 15th c. viewed from the south-west. Dotted line shows stages of tower building

wanie do niej na styk murów opartych na arkadach między nawowych i ścian zamykających nawy boczne od zachodu. Oparte na tych ścianach szczyty, z których zachował się południowy, udekorowany blendami, zostały dostawione do wieży na pograniczu obu etapów jej realizacji. Można zatem wnosić, iż dach nad korpusem halowym był założony po nadbudowaniu wieży.

Jeszcze przed oszkleniem okien w korpusie były do budowywane do niego od północy i południa kaplice, jedna po drugiej, licząc od wschodnich (ryc. 8–12). Badając górne partie jego elewacji w zasięgu strychów kaplic szeregu północnego i dwóch wschodnich południowego stwierdzono, że pierwotnie nakrywały je dachy pograżone. Ślady koszy tych dachów, w postaci przywartej zaprawy do ścian korpusu, wychodzą z poziomu oparcia zachowanych lasek okien na murach wypełniających dolne partie otworów, zbudowanych z cegieł o formie gotyckim. Laski, wykonane z kształtek ceglanych, dzieliły po-

szczególne okna na trzy pola (ryc. 7, 11, 13). W zasięgu strychów kaplic zachowało się czyste lico dwubarwnych elewacji korpusu, z fragmentami pobielonych tynków w podłuczach okien i opaski, która obiegała korpus pod gzymsem. W zastosowanym układzie kowadełkowym cegieł, o wymiarach 26,7–28 × 11,6–12,5 × 8,5–9,8 cm, przedzielonych spoinami płaskimi z rysą, główki wypalone na kolory ciemne zastosowano w około 80% ich ogółu.

Dwie zbudowane jednocześnie kaplice zachodnie szeregu południowego, w tym dwupoziomowa skrajna, mają wysokość równą nawie kościoła. Kaplice te miały dachy dwuspadowe, oparte na szczytach udekorowanych blendami, co przedstawia rysunek Wernhera z ok. połowy XVIII w. (ryc. 15). Dwupoziomowa kaplica zachodnia, ze skarpą w narożu południowo-zachodnim, była dostępna także od zewnątrz kościoła. Na dolną kondygnację wchodziło się od południa, przez ostrołuczny portal o krawędziach profilowanych wklęsłkami. Na górną kondygnację

prowadzą schody zewnętrzne i wewnętrzne, umiejscowione przy i w aneksie, utworzonym po stronie zachodniej kaplicy. Ostrołukowy otwór drzwiowy w ścianie zachodniej aneksu miał krawędzie proste. W przyziemiu aneksu i skarpy kaplicy powstały dwie ostrołuczne wnęki o krawędziach z wklęsłkami. Powyżej aneksu było drugie okno, oświetlające górną kondygnację kaplicy (ryc. 13). Elewacje kaplic szeregu południowego zostały zróżnicowane także wielkością ostrołucznych, rozglifionych okien. Wspólną ich cechą stanowi jedynie cokół o sfazowanej krawędzi. Taki sam cokół występuje w ciągu jednorodnych od początku elewacji kaplic szeregu północnego.

Krawędzie arkad wprowadzających z korpusu do kaplic były proste i profilowane wałeczkami lub wklęsłkami. Trójboczne zamknięcie kaplicy wschodniej szeregu północnego powstało w nawiązaniu do skarpy przekątnej korpusu. Od ostrołucznych, rozglifionych okien odbiega znajdujące się w ścianie wschodniej kaplicy wschodniej szeregu południowego z łękiem o formie „oślego grzbietu”. Żebra sklepień kaplic mają profil gruszkowy, zworniki zaś są koliste, gładkie i z płaskorzeźbami. Wnętrze zamknięte od wschodu trójbocznie nakrywa sklepienie krzyżowe, z dwoma zwornikami udekorowanymi płasko rzeźbionymi głowami. Jeden ze zworników przedstawia głowę Chrystusa w nimbie. W trójbocznej ścianie wschodniej tkwią wsporniki w kształcie masek. Kaplice środkowa i zachodnia szeregu północnego mają sklepienia odpowiednio sieciowe i krzyżowe. W sklepieniu trójpodporowym pierwszej od wschodu kaplicy szeregu południowego występuje zwornik z płaskorzeźbą gwiazdy. Drugą kaplicę tego szeregu nakrywa sklepienie gwiazdziste, z żebrami spływającymi na wsporniki o formie geometrycznej. W ścianie zachodniej trzeciej kaplicy, z nietypowym układem żeber w sklepieniu, znajdują się dwa wsporniki w kształcie głów. W ścianie między drugą a trzecią kaplicą, licząc od wschodu, w obu szeregach mieszczą się okna okrągłe. Otwory te wskazują, że był zamiar wzniesienia tylko po parze kaplic przylegających do korpusu.

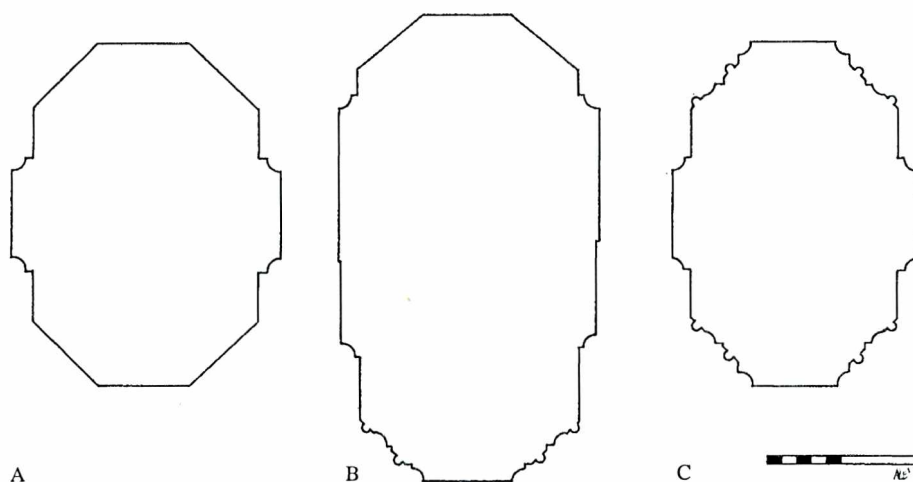
Każda z naw korpusu została nakryta kolebą z lunetami, o układzie żeber trójpodporowym z rautami w bocznych i gwiazdzistym w środkowej (ryc. 3, 4, 9). Koleby oparto na ścianach bocznych i arkadach międzynawowych. Artykulację ścian tworzą lizeny spięte ostrołukowymi łękami, o krawędziach profilowanych pojedynczymi wklęsłkami. Lizeny ścian północnej i południowej zaczynają się na różnej wysokości od obecnej posadzki, wynoszącej odpowiednio 6 i 2 m. Można przypuszczać, że pierwotnie wychodziły one z posadzki i dolne ich partie, niepowiązane z zachowanymi murami bazyliki, uległy w jakimś czasie rozbiórcę. Filary arkad międzynawowych, bez cokołów, z lizenami od strony naw, mają w przekroju formę wydłużonego ośmioboku. Profilowanie uskokami i wklęsłkami krawędzi łęków arkad schodzi na odsadzki stanowiące zakończenia filarów. W nawach bocznych żebra sklepień, o profilu gruszkowym, wychodzą bezpośrednio z lizen, w środkowej zaś ze wsporników podzielonych na segmenty dla poszczególnych żeber. Wsporniki te dołem obiega dekoracja roślinna. Zworniki sklepień są koliste, niektóre udekorowane płaskorzeźbami. Centralny zwornik przęsła wschodniego nawy środkowej przedstawia głowę

Chrystusa w nimbie, a na skrajnych od zachodu zwornikach w nawie południowej, widać rozetę i gwiazdę.

Na podstawie dokonanego rozpoznania węzłów murów nad sklepieniami wschodniej części kościoła, w pierwszym etapie realizacji prezbiterium trójprzęsłowego halowego powstały ściany – południowa, wieloboczne zamykające nawy od wschodu, z cylindrycznymi kłatkami schodowymi na styku naw i fragment północnej na długości pierwszego przęsła. Strzępia wysunięte z tych ścian posłużyły do połączenia z murami opartymi na arkadach międzynawowych i następnym, trzykrotnie dłuższym odcinkiem ściany północnej. Ściany północna i południowa od strony zachodniej zostały dobudowane na styk do korpusu, mury zaś oparte na arkadach międzynawowych ząbiono, niezbyt dokładnie, z wysuniętymi z niego strzępami (ryc. 10). Za pomocą tych strzępi miały być połączone z korpusem nadbudowane partie ścian bocznych jednoprzestrzennego prezbiterium wcześniejszego kościoła. Można również wnioskować, że to prezbiterium, z zakrystią przylegającą od północy, istniało do czasu zakończenia pierwszego etapu budowy części prezbiterialnej hali i wzniesienie w jego ramach ściany północnej – nie na całej długości jak w wypadku południowej – było warunkowane blokadą, którą tworzyła zakrystia. Kwestię ostatnich etapów budowy kościoła w całości halowego wyjaśniają również forma i długość filarów dźwigających gurdy międzyprzęsłowe oraz rozwarstwienie opartych na nich murów. Filary te są dłuższe od pozostałych o wartość grubości ściany oraz mają inną formę od zachodu i wschodu, nawiązującą do filarów odpowiednio w części laickiej i prezbiterialnej hali (ryc. 14). Jak już wspomniano, mury oparte na gurtach międzyprzęsłowych pochodzą z okresu budowy halowego korpusu; nad dzielącym nawę środkową jest relikwiarz szczytu prezbiterium poprzedniego kościoła. Realia te umożliwiają stwierdzenie, że po wyburzeniu prezbiterium i zakrystii wcześniejszego kościoła zbudowano drugi, dłuższy odcinek ściany północnej części prezbiterialnej hali oraz arkady międzynawowe z półfilarami, dobudowanymi do korpusu. Ostatnim działaniem budowniczych było połączenie gurtami międzyprzęsłowymi obu części hali. Gurty założono w otworach wyciętych w ścianach zamykających nawy tego korpusu, z których ograniczająca nawę środkową tworzyła pozostawiona do tego czasu arkada tęczowa jednoprzestrzennego prezbiterium, czego dowodzi zachowany fragment szczytu.

Odrębność realizacyjną części prezbiterialnej hali manifestuje także bogatszy wystrój architektoniczny od występującego w jej trzech przęsłach zachodnich, zbudowanych jako korpus kościoła, który miał być połączony z jednoprzestrzennym prezbiterium. Elewacje tej części hali, wsparte skarpami dwuoskokowymi, u dołu obiegają cokół i gzyms okapowy na linii parapetów okien. Cokół o profilu uskokowym, ze sfazowanymi krawędziami wykonano z dwóch warstw cegieł ułożonych w rolkę, z wyjątkiem narożników skarp, w których zastosowano piaskowiec. Również z piaskowca są narożniki skarp na linii gzymsu okapowego, profilowanego wklęsłą od spodu, utworzonego z kształtek ceramicznych. Skarpy i ich dolne uskoki nakryto pokrywami dwuspadowymi. W zwieńczeniu elewacji powstał fryz zębaty, utworzony z jednej warstwy ce-

Ryc. 14. Przekroje filarów między nawowych: A – korpusu, B – gurtów międzyprzęsłowych, C – prezbiterium

Fig. 14. Sections through between-the-nave pillars: A – church body, B – between-the-nave buttresses, C – presbytery

gieł (ryc. 1). Ceglane mury elewacji pierwotnie ożywiały – oprócz wspomnianego detalu z piaskowca – otynkowane i pobielone podłuczka okien, czoła dwuspadowych pokryw skarp i płycina nad fryzem. W ostrołucznych, rozglifionych oknach podziały wykonano z cegieł, o czym wiadomo z opisu kościoła sporządzonego w XIX w. [17, s. 170–171].

Bogatszy wystrój architektoniczny wnętrza części prezbiterialnej hali przejawia się w profilowaniu krawędzi arkad między nawowych oraz rzeźbiarskim opracowaniu wsporników i zworników sklepień trójpodporowych w nawach bocznych i gwiazdzistym w środkowej. Krawędzie filarów i opartych na nich łęków są wyprofilowane wklęsłkami i wałeczkami. Cokoły filarów, teraz o prostych krawędziach, być może, były profilowane. Wklęsłki – stanowiące krawędzie lizen rozczłonkujących ściany, spiętych od góry łękami – kończą się 40 cm nad posadzką. Sklepienia nakrywające nawy zostały założone o około 80 cm wyżej od sklepień w starszej, zachodniej części kościoła. Żebra, o profilu gruszkowatym, oparto na wspornikach, wielu z płaskorzeźbami masek i głów. Na linii żebra jarzmowego pięciobocznego zamknięcia nawy środkowej znajdują się wsporniki przedstawiające postacie świętych Piotra i Pawła. Wśród zworników kolistych i o formie tarcz herbowych są liczne płasko rzeźbione, z motywami: głowy św. Jana Chrzciciela z inskrypcją, Baranka Eucharystycznego, głowy Chrystusa w nimbie, Orła Śląskiego, Lwa Czeskiego oraz zwierzęcym, rozety, gwiazdy, krzyża, a także różnego rodzaju znaków.

Pierwotna zakrystia, związana z kościołem halowym, o zasięgu istniejącej, wzniesionej w 1526 r., była dobudowana do kaplicy, w której zamurowano okno. Zachował się z niej, na styku z kaplicą, niewielki fragment dolnej partii ściany północnej ze skutym gzyms, który przebiegał na tej samej wysokości co gzyms parapetowy części prezbiterialnej hali (ryc. 8). Brak okien i skarp w jej ścianie północnej na długości trzech przęseł informuje o długości pierwotnej zakrystii. Fakt dobudowania zakrystii do kaplicy stanowi jeszcze jedno potwierdzenie, że ich budowa postępowała wcześniej od realizacji trójnawowego prezbiterium.

Uogólniając przebieg realizacji istniejącego kościoła na podstawie dokonanej przez nas analizy murów można stwierdzić, że najstarszą jego część tworzy dolna partia

wieży, budowana z myślą o utrzymaniu korpusu w formie bazyliki. Zdecydowano się jednak na korpus halowy, w związku z czym wzniesiono czworoboczną górną część wieży zamiast ośmiobocznej. Do korpusu halowego miało przylegać prezbiterium jednoprzestrzenne. Jeszcze przed zakończeniem budowy tego korpusu były realizowane kaplice. Ostatnią inwestycją stanowiło trójprzęsłowe, halowe prezbiterium z zakrystią od północy. Do rozpatrzenia są dwie daty wskazujące na początek budowy istniejącego kościoła. Zapis w kronice Liebicha o rozpoczęciu budowy kościoła w 1401 r. [12, s. 51] budzi wątpliwości, w porównaniu z informacją opatrzoną datą 1405, przytoczoną przez Frobena, pierwszego kronikarza Namysłowa, mówiącą o wznoszeniu wieży od podstaw [6, k. 11]. Informacja ta bowiem koresponduje z faktem, iż najstarszą częścią istniejącego kościoła jest dolna część wieży. Mając na uwadze dokonywane zmiany w trakcie jego realizacji, za każdym razem ukierunkowane na powiększenie programu architektonicznego i bogatszy wystrój, można przypuszczać, iż była to inwestycja przewlekła i – być może – prowadzona z przerwami.

Chronologię zmian dokonanych w kościele u schyłku średniowiecza oświetla pisana im współcześnie kronika Frobena. W roku 1483 kościół uległ zniszczeniu podczas wielkiego pożaru miasta [6, k. 121, v.–122]. Wkrótce po pożarze jakaś jego część była urządzona prowizorycznie, do sprawowania liturgii, o czym można sądzić z zapisu pod datą 1485, mówiącego o kościele ledwo do służby Bożej przygotowanym [6, k. 122]. W roku 1493 kościół poświęcił biskup Jan, a dwa lata później nastąpiła odbudowa sklepienia od wieży do Pasji [6, k. 130, v.–131]. Z drugą z tych informacji można wiązać odbudowę zniszczonego sklepienia w nawie środkowej części laickiej hali, które dekorują żebra o układzie gwiazdzistym, bez przekątnych [2, s. 61]. Konsekracja odbyła się prawdopodobnie po zakończeniu odbudowy części prezbiterialnej, podczas której mogły zostać zlikwidowane żebra przekątne w sklepieniu w zasięgu drugiego przęsła od wschodu.

Przeprowadzona przez nas analiza wznoszenia murów kościoła umożliwia sformułowanie wniosku, że w okresie jego odbudowy po pożarze w 1483 r. został wymurowany od nowa szczyt bez blend, oparty na ścianie zamykającej nawę północną od zachodu i nadbudowano wieżę (ryc. 11–13).

Siódmą kondygnację wieży, oświetloną ostrołuczными oknami, uzyskano w wyniku obniżenia dotychczas ostatniej i nadbudowy. Podwyższoną wieżę wieńczył krenelaż okalający taras, z którego wodę odprowadzały kamienne rynny. Blanki zamurwane i rynny widać tuż pod hełmem wieży.

W kronice Namysłowa jest zapis opatrzony datą 1496, mówiący o ufundowaniu sceny Ukrzyżowania, z Chrystusem w centrum, łotrami po jego bokach, Marią i św. Janem pod krzyżem, czterema Ewangelistami i aniołem z lampą [12, s. 101]. Rzeźby te zostały umiejscowione w przyziemiu elewacji zachodniej wieży, w trzech wnękach uformowanych w trakcie zamurowywania ostrołucznej arkady (ryc. 8, 13). Rzeźby przedstawiające Chrystusa

Ryciny: 1–4 – Andrzej Legendziewicz, 6–14 – Czesław Lasota i Andrzej Legendziewicz.

Ukrzyżowanego, Marię i św. Jana znajdowały się we wnęce środkowej [4, s. 147, ryc. 263].

Budowę nowej zakrystii w 1526 r. poświadczają data umiejscowiona nad wejściem do niej z kościoła i zapis w kronice Liebicha [12, s. 103]. Wnętrze zakrystii było nakryte trzema przęsłami sklepienia krzyżowo-żebrowego, z których zachowały się skrajne – z kolistymi, malowanymi zwornikami. Żebra profilowane wklęsłkami wychodzą ze wsporników. Dwoma wklęsłkami zostały wyprofilowane zewnętrzne krawędzie ostrołucznych okien, jednego w ścianie wschodniej i trzech w północnej. Elewację północną wieńczyły gzymsy uskokowy, utworzony z dwóch warstw cegieł ułożonych w rolkę i biegnąca pod nim opaska tynkowa.

Figures: 1–4 – Andrzej Legendziewicz, 6–14 – Czesław Lasota and Andrzej Legendziewicz.

Bibliografia

- [1] *Architektura gotycka w Polsce*, t. 2, Katalog zabytków, red. A. Włodarek, Warszawa 1995, s. 162.
- [2] Bimler K., *Der Breslauer Dombaumeister Peter Rote aus Halle. Zur Baugeschichte von Stadt und Kreis Namslau*, [w:] *Quellen zur Schlesischen Kunstgeschichte*, z. 6, Breslau 1941, s. 22, 23, 59–65.
- [3] Chorowska M., *Średniowieczne rezydencje na Śląsku*, Wrocław 2003, s. 265.
- [4] Degen K., Bleyl W., Werbick W., Focke F., *Die Bau und Kunstdenkmäler des Kreises Namslau*, Breslau 1939, s. 136–144.
- [5] Dybeck E., *Der Geschichtschreiber Johannes Froben aus Namslau*, Breslau 1909.
- [6] Froben Jan, *Annales Ioannis Frobenii ab anno 1347*, Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Rep. 135, E 99a, sygn. 679.
- [7] Galicka I., Sygietyńska H., *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 7, z. 7, *Powiat namysłowski*, Warszawa 1965, s. 32–39.
- [8] Hanulanka D., *Sklepienia późnogotyckie na Śląsku*, Warszawa 1971, s. 59–61.
- [9] Irgang W., *Schlesisches Urkundenbuch*, t. 2, 4, 5, Wiedeń 1977, 1988, 1993.
- [10] Kozaczewska-Golasz H., *Miejskie kościoły parafialne pierwszej połowy XIII w. na Śląsku*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki”, 1986, R. XXXI, z. 1, s. 17–41.
- [11] Kutzner M., *Problem tradycjonalizmu w śląskiej architekturze XV i początku XVI w.*, [w:] *Późny gotyk*, Warszawa 1965, s. 227–242.
- [12] Liebich W., *Chronik der Stadt Namslau von Begründung bis auf die neuste Zeit*, Namslau 1862.
- [13] Lutsch H., *Verzeichnis der Kunstdenkmäler der Provinz Schlesien*, t. 2, Breslau 1889, s. 501.
- [14] Niemczyk M., *Kaplice mieszczkańskie na Śląsku*, „Roczniki Sztuki Śląskiej”, 1983, R. XIII, s. 9–66.
- [15] Świechowski Z., *Architektura romańska w Polsce*, Warszawa 2000, s. 173–174.
- [16] Tintelnot H., *Die mittelalterliche Baukunst Schlesien*, Kitzingen 1951.
- [17] Wernicke P., *Die Pfarikirche zu St. Petrus und Paulus in Namslau*, „Schlesischen Kirchenblatt”, 1815, nr 51, s. 170, 171.

Surveys of the Gothic architecture of Namysłów Parish church of the foundation town

The first written references attesting to the existence of the Namysłów foundation come from the seventies of the 13th century. The construction, in two stages, of the original church was finished, at the latest, at the beginning of the 14th century. A three-nave basilica formed the body of the church, most probably of four spans, covered with roofs, illuminated through narrow windows. The length and ending off from the east of the single-spaced presbytery built during the first stage are unknown.

During the construction of the hall-like Gothic church changes relating to the architectonic programme and decoration were introduced. In 1405 began the erection of the tower whose upper part was to be octahedral, adjusted to the body of the basilica. However, it was decided to build a hall-like body and so a quadrilateral upper part of the tower was constructed. The aisle walls of the buttressed hall body were secured as a result of a supersructure of the basilica's walls, and were covered with cradle vaulting with lunettes, with ribs of a triple-supporting arrangement in the aisles and star-shaped arrangement in the nave. The ribs in the aisles come out directly from octahedral pilaster-strips in the section of pillars and segmenting the walls. Cantilevers divided into segments joined with plant decoration occur in the nave. All keystones are circular, some with low relief. Before the windows of the church body were glazed chapels were added to its north and south walls, with vaulting of a triple-supported, net-like, cross-shaped and star-shaped arrangement. Some of the vaults have cantilevers and keystones decorated with low relief. The west chapels of the south range,

of height equal to the nave, were covered with gable roofs while the others, lower by $\frac{1}{3}$, had saddle roofs. Two-coloured, brick elevations of the tower and church body as well as the gables were enlivened by plastered and whitened pointed arch forms of windows, bands running under the mouldings and blind windows. While the hall body was being constructed the liturgy took place in the presbytery of the first church whose walls were to be superstructured. However, due to a successive change of plans a new hall-like three-nave presbytery was erected, with a sacristy from the north – the division of walls with the help of plaster-strips and vaults linked this part with the body of the church. A decidedly richer decoration of the presbytery part of the hall-like church is manifested by the moulding of plaster-strip edges and pillars and numerous low relief decorated keystones and cantilevers. The horizontal division of brick elevations of the presbytery part of the hall is created by the plinth, the eaves moulding located at the level of window-sills, the toothed frieze and the plastered and whitened panel running under the frieze. The ogival finishing off of the windows and heads of the triangle-shaped offsets of buttresses have also been plastered.

The church was destroyed by fire in 1483. Rebuilding lasted 12 years but already after two years a certain part of the church was temporarily made ready for liturgy purposes. During the rebuilding the number of diagonal ribs was reduced in some spans of the star-shaped vaulting and the tower was made slightly higher and was crowned with a crenel. A new sacristy was built in 1526 and covered with three surfaces of cross vaulting.

Profesor Ernest Niemczyk
Rysunek Bartłomieja Mackiewicza

Praca nagrodzona w Studenckim Konkursie Podobizn
Pracowników Naukowych